

Asia Työsuhteessa luotu teos, valokuva, elokuva

Hakija A

Annettu 3.5.1989

Tiivistelmä *Tekijänoikeusneuvoston lausunto oikeudesta valokuvaan ja tekijänoikeuksista virka- tai työsuhteessa, toimeksiantosuhteessa tai siviilipalvelusta suoritettaessa valmistettuihin valokuviin ja videoon.*

SELOSTUS ASIASTA

Kuntien keskusjärjestö A ry on 18.1.1989 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, kenellä on tekijänoikeus valokuvaan ja videokuvaan sekä kenellä on tekijänoikeus siviilipalvelusmiehen suorittaman työn tuloksiin.

Lausuntopyynnössä todetaan, että K:n erityishuoltopiiriin kuntainliitto on lähettänyt A ry:lle selvityspyynnön, joka koskee valokuvaan ja videoon liittyviä oikeuksia. Kuntainliiton kirjeessä, jonka A ry on oman lausuntopyyntönsä ohella toimittanut tekijänoikeusneuvostolle, on todettu, että kuntainliitossa otetaan valokuvia kehitysvammaisista huoltokertomuksiin, kehitysvammaisista yksin tai ryhmissä julkaistavaksi kuntainliiton omissa julkaisuissa tai sanoma- ja aikakauslehdissä sekä omia näyttelyjä varten. Videokameralla kuvataan kehitysvammaisia muun muassa heidän kuntoutumisensa seuraamiseksi, erilaisia hoitotilanteita opetustarkoituksiin sekä eri toimintoja kehitysvammahuollon esittelyä ja tiedotusta varten. Lisäksi videolla kuvataan hyvin erilaisia tilanteita muun muassa keskuslaitoksen sisäisellä televisiokanavalla lähetettäviä uutislähetyksiä varten. Kuvaajina ovat toimineet laitoksen työntekijät, ulkopuoliset kuvaajat sekä laitoksessa siviilipalvelustaan suorittavat asevelvolliset.

A ry:n mukaan videoluvat ja osa valokuvista otetaan laitoksen välineillä. Osa kuvista kehitetään laitoksen omassa laboratorioissa. Videokuvaukset tehdään yleensä työryhmissä, jolloin suunnittelu, kuvaus, äänitys ja editointi jakaantuvat eri henkilöille.

A ry:n kirjeessä todetaan lisäksi, että kunnissa ja kuntainliitoissa on yleisemminkin syntynyt ongelma siitä, kenelle kuuluu siviilipalvelusmiehen työsuorituksen tuloksena syntyvän tekijänoikeudellisesti suojattavan teoksen oikeudet.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Oikeus valokuvaan

Valokuvaan liittyvistä oikeuksista säädetään laissa oikeudesta valokuvaan (405/61, jäljempänä valokuvalaki). Valokuvalaissa ei ole asetettu suojan saamisen edellytykseksi tekijänoikeuslaissa olevaa teostasovaatimusta. Valokuvalain mukaista suojaa saavat kaikki valokuvat. Valokuvalaissa tarkoitetaan valokuvalla kuvaa, joka syntyy valon vaikutuksesta sille herkkään materiaaliin. Elokuvasa jokainen yksittäinen kuva on valokuvalain mukainen valokuva.

Valokuvalain 1 §:n mukaan oikeus valokuvaan on sillä, joka on valmistanut valokuvan. Valmistajalla tarkoitetaan valokuvaajaa eli sitä, joka on ottanut valokuvan.

Valokuvaajan oikeudet jaetaan taloudellisiin oikeuksiin ja moraalisiin oikeuksiin. Taloudellisia oikeuksia ovat kappaleen valmistaminen valokuvasta sekä valokuvan julkinen näyttäminen. Moraalisia oikeuksia ovat isysoikeus eli oikeus tulla mainituksi valokuvaajana sekä respektioikeus eli oikeus vastustaa valokuvan muuttamista valokuvaajaa loukkaavalla tavalla tai sen näyttämistä valokuvaajaa loukkaavalla tavalla tai yhdessä.

Valokuvaaja voi siirtää oikeutensa toiselle joko kokonaan tai osittain. Oikeuksien siirtymisestä ei valokuvalaissa ole säännöksiä. Siirtyminen ei edellytä määrämuotoa.

Valokuvalain 15 §:n mukaan oikeus tilauksesta valmistettuun valokuvaan kuuluu tilaajalle, jollei toisin ole nimenomaisesti sovittu. Säännös koskee vain valokuvaajan taloudellisia oikeuksia.

Valokuvalaissa tai sen esitöissä (komiteanmietinnöt 1954:13 ja 1957:5) ei määritellä, mitä tarkoitetaan tilatulla valokuvalla. Oikeuskirjallisuuden ja esitöiden perusteella valokuvalain 15 § tulee sovellettavaksi tilanteissa, joissa kuvaamisen kohde on yksilöidysti määritelty ja rajattu. Tekijänoikeuskomitea on III osamietinnössään (komiteanmietintö 1987:7) todennut, että työsuhteessa tapahtuva kuvaaminen ei kuulu valokuvalain 15 §:n soveltamisalaan. Tämä kanta on vallitseva myös oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä.

Valokuvaajan oikeus kuvaan ja omistusoikeus kuvausmateriaaliin on pidettävä toisistaan erillään. Tämä selviää myös korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1987:8, jossa todetaan, että lehtivalokuvaajan työnantajalla, joka oli kustantanut filmimateriaalin, oli oikeus myös valokuvaajan

työsuhteen päätyttyä pitää hallussaan tämän työssä ottamien valokuvien negatiivit. Työnantajan oikeus käyttää valokuvia määräytyi kuitenkin työnantajan ja työntekijän välisen sopimuksen mukaan. Edellä olevan mukaisesti valokuvan omistusoikeus ja sen käyttäminen valokuvain mukaisesti saattavat kuulua eri henkilöille.

Oikeus videoon

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan on sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeussuoja edellyttää itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä; suojattavan teoksen tulee ylittää teostaso. Elokuvateos mainitaan yhtenä teostyyppinä 1 §:n esimerkinomaisessa teosluettelossa.

Jotta video saa tekijänoikeudellista suojaa, tulee sen olla teostason ylittävä elokuvateos. Tekijänoikeus ei suojaa ideaa eikä tietoa, vaan sitä muotoa, johon tekijä idean tai tiedon omaperäisellä tavalla pukee. Kuten edellä on todettu jokaista videofilmillä olevaa yksittäistä kuvaa suojataan kuitenkin valokuvain mukaisesti.

Teostason arvostelemiseksi ei tekijänoikeuslaissa ole asetettu tarkkoja sääntöjä, koska ratkaisu viime kädessä riippuu harkinnasta kussakin yksittäistapauksessa. Käytännössä vaikuttaa siltä, että teostaso vaihtelee jonkin verran teostyypeittäin. Korkeimman oikeuden ratkaisussa ei ole yhtään, jossa olisi ollut kysymys elokuvan teostasosta.

Mikäli teos luodaan yhteistyössä niin, ettei osallisten panoksia voida siitä erottaa, puhutaan yhteisteoksista. Yhteenliitetty teos on taas kysymyksessä silloin, kun tekijöiden panokset ovat kokonaisuudessaan erotettavissa. Yhteisteoksissa tekijänoikeus kuuluu yhteisesti kaikille tekijöille. Teoksen hyväksikäyttöön on siten saatava kaikkien tekijöiden lupa. Yhteenliitetyn teoksen tekijöistä kukin määrää osuudestaan yksin, muista riippumatta.

Elokuvateoksen luomiseen osallistuu useita henkilöitä. Kiistanalaista on edelleen, keitä kaikkia on pidettävä elokuvan tekijöinä. Myös siitä, onko elokuva yhteisteos, yhteenliitetty teos vai kokoomateos, esiintyy erilaisia käsityksiä. Elokuvia tehtäessä on kuitenkin käytännössä yleistä, että elokuvan tekemiseen osallistuvat siirtävät oikeutensa elokuvan hyväksikäyttöön elokuvan tuottajalle. Tuottajalla ei kuitenkaan ole itsenäistä tekijänoikeutta.

Tekijänoikeuslain 39 §:n mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamisoikeuden luovutus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa elokuvan esittäminen nimenomaisen sopimuksen puuttuessa. Säännös mahdollistaa kopioiden valmistamisen elokuvasta esityskäytön edellyttämässä laajuudessa.

Kuten valokuvan yhteydessä on todettu, on tekijänoikeuskin erotettava teoskappaleen omistusoikeudesta. Tekijänoikeuslain 27 §:n 2 momentin mukaan teoksen kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutus. Siten teoksen, esimerkiksi elokuvan, tekijänoikeus ja omistusoikeus voi olla eri henkilöillä.

Kenellä on tekijänoikeus tai valokuvaoikeus

Tekijänoikeuslain mukaan tekijänoikeus syntyy tekijälle eli sille, joka on luonut teoksen, ja valokuvain mukaan oikeus valokuvaan syntyy valokuvaajalle. Tekijän tai valokuvaajan henkilölle ei ole asetettu pätevyysvaatimuksia. Kuka tahansa luonnollinen henkilö voi olla suojatun teoksen tekijä tai valokuvaaja. Oikeuksien syntymisen osalta ei myöskään ole merkitystä sillä, onko teos luotu tai valokuva otettu esimerkiksi osana työtehtäviä. Siviilipalveluksen suorittaminen ei myöskään estä tekijänoikeuden tai valokuvaoikeuden syntymistä siviilipalvelumiehelle palvelusaikana tehtyihin teoksiin tai valokuviin.

Oikeuksien siirtyminen

Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle. Sekä tekijänoikeus että oikeus valokuvaan voidaan kuitenkin siirtää. Siirto voi tapahtua joko osittain tai kokonaan. Siirron saajana voi olla myös juridinen henkilö. Siirrolle ei ole tekijänoikeus- tai valokuvalaissa asetettu määrämuotoa. Siirron saajalla ei ole oikeutta luovuttaa tekijänoikeutta edelleen ilman tekijän suostumusta.

Tekijänoikeuslaissa tai valokuvalaissa ei myöskään ole säännöksiä tekijänoikeuden siirtymisestä työ- tai virkasuhteessa. Tekijänoikeuskomitea on käsitellyt asiaa III osamietinnössään (komiteanmietintö 1987:7), mutta ei ole ehdottanut tältä osin erillisten säännösten ottamista tekijänoikeus- tai valokuvakiin. Tekijänoikeuden siirtymiseen työ- ja virkasuhteessa luotuihin teoksiin sovelletaan siis yleisiä siirtymistä koskevia säännöksiä.

Tekijänoikeusneuvosto on 17.11.1988 antamassaan lausunnossa (1988:8) käsitellyt siviilipalvelusaikana valmistetun opetuselokuvan tekijänoikeuteen liittyviä kysymyksiä. Tekijänoikeusneuvosto totesi lausunnossaan muun muassa seuraavan:

"Siviilipalveluksen suorittaminen on varusmiespalveluun rinnastettava julkisoikeudellinen palvelusvelvollisuus, johon lisäksi liittyy työ- tai virkamiesoikeudellisia piirteitä. Aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain 11 §:n mukaan "siviilipalveluksen järjestäminen samoin kuin siviilipalvelusmiehen valvonta ja kurinpito kuuluvat sen laitoksen päällikölle tai hänen määräämälleen laitoksen virkamiehelle, jossa asianomainen suorittaa siviilipalvelustaan." Saman lain 12 §:n mukaan "siviilipalvelusmies on velvollinen laitoksessa noudattamaan hänelle an-

nettuja määräyksiä ja ohjeita sekä ... tekemään hänelle osoitettua työtä. Tulot siviilipalvelusmiehen työstä menevät laitokselle."

Työnantajan johdon ja valvonnan alaisena työ- tai virkasuhteessa teosten luomiseen vaikuttaa usein työnantajan edustajan panos. Teos saattaa olla työntekijän ja työnantajan edustajan yhteistyön tulos myös tekijänoikeudellisessa mielessä. – - – Työnantajan edustajan tekijänoikeudellista panosta on arvosteltava samoin kuin varsinaisen tekijän."

Vaikka tekijänoikeudellisesti suojattu teos tai valokuvaoikeuden alainen valokuva on tehty tai otettu työ- tai virkasuhteessa palkkaa tai muuta korvausta vastaan, oikeus teokseen tai valokuvaan kuuluu lähtökohtaisesti tekijälle. Työnantajan oikeus käyttää teosta tai valokuvaa perustuu siis tekijältä siirtyneeseen oikeuteen. Normaalisti työnantaja saa teokseen tai valokuvaan sopimussuhteen tai palvelussuhteen ehtojen edellyttämän käyttöoikeuden. Työnantajan on kiistatilanteissa pystyttävä osoittamaan, kuinka laaja käyttöoikeus sille on tekijältä siirtynyt.

Kysymys siitä, kenelle tekijänoikeus työ- tai virkasuhteessa luotuihin teoksiin tai otettuihin valokuviin kuuluu, ratkaistaan kussakin tapauksessa siinä esitetyn selvityksen perusteella. Siviilipalvelusmies on tekijänoikeudellisesti samassa asemassa kuin kuka tahansa tekijä. Näin ollen hänen tekijänoikeudellisesti suojattujen teostensa tai ottamiensa valokuvien osalta määräytyy oikeuksien siirtyminen siviilipalvelussuhteen ehtojen mukaan. Siirtymisen kannalta on työ- tai toimeksiantosopimuksella sekä palvelussuhteen ehdoilla kaiken kaikkiaan suuri merkitys. Viime kädessä asian ratkaisee yleinen tuomioistuin.

Yhteenveto

Lausunnossa on edellä selvitetty yleisiä tekijän- ja valokuvaoikeudellisia periaatteita. Harkittaessa kenelle oikeudet ovat tekijältä siirtyneet, on laitosten omien työntekijöiden osalta ratkaisua haettava heidän työsuhteitensa tai palvelusuhteitensa ehdoista. Ulkopuolisen tekijän ja valokuvaaajan osalta ratkaisevia ovat toimeksianto- tai muun sopimuksen ehdot. Siviilipalvelusmiehet rinnastuvat lähinnä virkasuhteessa oleviin työntekijöihin ja tekijänoikeuksien siirtyminen ratkeaa siviilipalvelussuhteen ehtojen mukaan. Koska tekijän- ja valokuvaoikeuden haltija ratkaistaan viime kädessä tapausittain, tekijänoikeusneuvosto ei pysty antamaan edellä olevaa tarkempaa vastausta lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin.

Edellä esitetystä käy ilmi, että työ- ja virkasuhteessa ja virkasuhteeseen rinnastettavassa siviilipalvelussuhteessa luotujen teosten osalta on tekijän- ja valokuvaoikeuden oikean haltijan "löytäminen" ongelmallista. Tekijänoikeusneuvosto suosittaakin, että tekijänoikeudellisesti suojattujen teosten ja valokuvien osalta niiden käyttömuodoista sovittaisiin työnantajan ja työntekijän välillä jo virka- tai muun palvelussuhteen alkaessa.